

Duurzaamheids- verslag 2019

Stichting Pensioenfonds
DSM Nederland

Inhoudsopgave

1. Introductie van de voorzitter	3
2. Het duurzaam beleggingsbeleid van PDN	5
Doel van duurzaam beleggen	5
Beleidsvorming	5
Beleidssterreinen	5
Belanghebbenden	6
<i>Onze deelnemers</i>	6
<i>De werkgevers</i>	8
<i>Overheid en toezichhouders</i>	8
<i>Financiële instellingen, leveranciers en DSM Pension Services</i>	8
<i>Media en belangenorganisaties</i>	8
Prestatie indicatoren	8
3. Uitsluitingen	9
<i>Mensenrechten</i>	9
<i>Arbeidsrechten</i>	9
<i>Milieu</i>	9
<i>Anti-corruptie</i>	9
4. Impact investment	10
5. Transparantie	12
Beleggen in Nederland	12
6. ESG-integratie	12
ESG-integratie door DPS	12
Vastrentende waarden	12
Carbon Footprint Meting & Reductie Target	13
7. Engagement en corporate governance	14
8. Reporting principes	15
9. Vooruitblik 2020	15
10. Scope en kengetallen	16
11. Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant	17

1. Introductie van de voorzitter

Voor u ligt het duurzaamheidsverslag van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland (PDN). In dit verslag lichten wij ons duurzaamheidsbeleid toe en leggen wij verantwoording af over de belangrijkste resultaten op het gebied van duurzaamheid in 2019.

Dit verslag bevat voorbeelden van onze initiatieven op het gebied van duurzaamheid die wij het afgelopen jaar namen. We willen hiermee stakeholders informeren wat PDN doet aan duurzaamheid. In 2019 deden we opnieuw een investering op het gebied van duurzame ontwikkeling door middel van een inflatie geïndexeerde groene lening, deze keer aan de Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling. De Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling gebruikt het geld voor groene ontwikkelingsprojecten in Centraal-Europa en Centraal-Azië. PDN belegde ook in de eerste Nederlandse groene staatsobligatie.

Daarnaast hebben we in 2019 de eerste ervaring opgedaan met engagement. Daarmee bedoelen we dat we de bedrijven waarin we beleggen, actief beïnvloeden om in de bedrijfsvoering duurzaamheid een plek te geven. Hiermee proberen we bedrijven te bewegen naar een meer duurzame manier van opereren. Deze beïnvloeding is natuurlijk effectiever als we dat samendoen met anderen, met duidelijk vastgestelde prioriteiten. In dit duurzaamheidsjaarverslag rapporteren wij hier voor de eerste keer over. Het stemvolume in 2019 was iets hoger dan in 2018.

In 2018 ondertekenden we de Montreal Pledge waarmee instellingen wereldwijd zich committeren om hun CO₂-voetafdruk te publiceren en hierover beleid te formuleren. Via een van onze externe partijen, Sustainalytics, voerden we toen ook een nulmeting uit om de CO₂-voetafdruk in delen van onze beleggingsportefeuille te meten. Het fonds besloot toen om de CO₂-voetafdruk van zijn beleggingen terug te brengen met 20% over een horizon van 3 jaar door andere beleggingen te selecteren. Over 2018 en 2019 behaalde het fonds een cumulatieve reductie van 15,7% en 17,3% binnen respectievelijk de Amerikaanse en Europese aandelenportefeuilles versus de benchmark per ultimo 2017. Een andere manier hoe PDN invloed gebruikt om CO₂ uitstoot te reduceren is door middel van engagement. Samen met onze partners en onze uitvoeringsorganisatie DSM Pension Services (DPS) blijven we ons inspanssen voor duurzaamheid en blijven we initiatieven ontwikkelen. De onderstaande kerncijfers laten de resultaten zien van onze inspanningen en de uitkomsten van onze initiatieven op hoofdlijnen.

KPI	2019	2018
Totaal belegd vermogen	€7.513 mln	€6.836 mln
Vermogen belegd in Nederland	€1.372 mln	€1.365 mln
Impact Investments	€223 mln	€226 mln
Aantal aandeelhoudersvergaderingen gestemd	17	17
Aantal engagements (aandelen/bedrijfsobligaties)	90/70	n.v.t.
Uitgebrachte stemmen	184	177
Aantal Uitgesloten Bedrijven	94	75
Aantal Uitgesloten Landen	13	14
Carbon Footprint (tCO₂e/mln USD) Europa	145,2	157,3
Carbon Footprint (tCO₂e/mln USD) Amerika	164,0	189,9

Het duurzaamheidsverslag bevat een beschrijving van onze strategische visie op duurzaamheid, de kernthema's en de prestatie-indicatoren over het verslagjaar. Het duurzaamheidsverslag is een aanvulling op ons integrale jaarverslag, waarin wij duurzaamheid bespreken in samenhang met de financiële prestaties van PDN. Dit biedt de mogelijkheid achtergrondinformatie en uitleg te geven van de beknopte, feitelijke rapportage in het integrale jaarverslag. Zo streven wij naar optimale transparantie over onze maatschappelijke bijdrage en bedrijfsvoering.

We willen ook in 2020 onze visie op duurzaamheid verder vorm blijven geven waarbij we ons zeer bewust zijn van onze maatschappelijke rol, maar ook van onze belangrijke doelstelling om voor onze deelnemers een goed pensioen te kunnen waarmaken. Dat is een enorme verantwoordelijkheid, zeker in een tijd waarin de dekkinggraad veel lager ligt dan vereist. Daarnaast is het belangrijk dat onze deelnemers van hun pensioen kunnen genieten in een wereld die goed leefbaar is. Het fonds ondertekende dan ook in januari 2020 de Principles for Responsible Investment van de Verenigde Naties. Hiermee committeert PDN zich om duurzaamheid nog meer te verankeren in zijn beleid en de uitvoering hiervan. De Nederlandsche Bank heeft eind 2019 een regulier beleggingsonderzoek bij het fonds uitgevoerd. Op het gebied van het duurzame beleggingsbeleid is DNB van mening dat de kaderstelling voor de implementatie van het duurzaam beleggingsbeleid beperkt is uitgewerkt. Het fonds zal dit in de verdere ontwikkeling van het duurzaamheidsbeleid meenemen.

Namens het bestuur

Edith Schippers
Voorzitter

2. Het duurzaam beleggingsbeleid van PDN

Duurzaamheid is voor het bestuur van PDN een belangrijk onderdeel van de beleggingsfilosofie en een integraal onderdeel van de beleggingsbeginselen.

Doel van duurzaam beleggen

Het Duurzaamheidsbeleid is voor PDN een manier om bij te dragen aan de duurzame ontwikkeling van de wereld, waarbij tegelijkertijd het risico- en rendementsprofiel van de portefeuille niet onder druk staat. PDN heeft hiertoe een duurzaam beleggingsbeleid opgesteld.

Beleidsvorming

Bij de vaststelling van het Beleggingsplan worden initiatieven en ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord beleggen besproken. Beoordeeld wordt, of en op welke wijze, deze initiatieven en ontwikkelingen worden verwoord in het beleid van PDN. Gedurende het jaar geeft PDN invulling aan het beleid zoals vastgelegd in het Beleggingsplan en houdt het bestuur van PDN vast aan de gekozen koers. Via een brede bestuurlijke discussie dan wel besprekingen in de Commissie Beleggingen, worden de ontwikkelingen en initiatieven periodiek beoordeeld. Dit betekent dat ondertekening van verdragen, aansluitingen bij belangengroepen en deelname aan specifieke acties niet ad-hoc plaatsvinden.

Beleidssterreinen

We hebben onze strategische visie op duurzaamheid vertaald naar een aantal beleidsterreinen en hebben daar prestatie-indicatoren aan gekoppeld. De beleidsterreinen vormen de basis van de structuur van dit duurzaamheidsverslag.

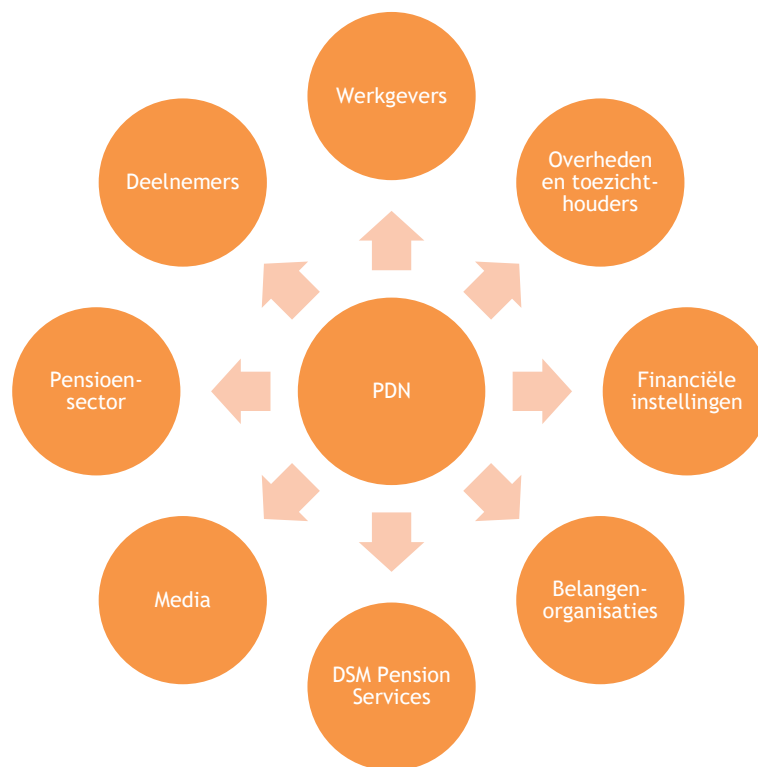
- **Uitsluiting:** het uitgangspunt voor het uitsluiten van ondernemingen en landen zijn activiteiten die de Verenigde Naties, de Europese Unie of de Nederlandse overheid onaanvaardbaar vinden. PDN belegt niet direct in aandelen of obligaties van ondernemingen die in strijd handelen met de 10 principes van het Verenigde Naties Global Compact. Producenten van controversiële wapens, zoals bijvoorbeeld nucleaire wapens die niet onder de uitsluitingscriteria van het Global Compact vallen, worden ook uitgesloten. Ook staatsobligaties van landen waarop een sanctie van de Verenigde Naties of de Europese Unie rust, worden uitgesloten van het beleggingsuniversum. Hierbij gaat het voornamelijk om mensenrechten- en wapenvraagstukken.
- **Impact Investments:** PDN maakt gebruik van zogenaamde Impact Investments (doelinvesteringen) om zowel een aantrekkelijk financieel rendement te behalen als maatschappelijke doelen te realiseren. De 17 Sustainable Development Goals (duurzame ontwikkelingsdoelstellingen) van de Verenigde Naties vormen het raamwerk waarin het duurzame karakter van de Impact Investments geclassificeerd worden. Via dit raamwerk kan PDN gericht investeren in duurzaamheidsthema's die gerelateerd zijn aan duurzame ontwikkeling. Gedacht kan worden aan alternatieve energie, microfinanciering en sociale infrastructuur. Naast het duurzame karakter van deze beleggingen kan door middel van deze beleggingen ook een beter rendement of een lager risico voor de gehele portefeuille van het fonds behaald worden via diversificatievoordelen. Impact Investing wordt dan ook getoetst aan de reguliere financiële parameters die gelden voor het fonds.
- **Transparantie:** PDN maakt transparant waarin wordt belegd. Op de website zijn de namen te vinden van alle bedrijven waarin PDN per ultimo jaar een positie heeft ingenomen. PDN geeft inzicht in de namen van beleggingen in alle beleggingscategorieën. Dit duurzaamheidsverslag maakt ook deel uit van het transparantiebeleid.
- **ESG-Integratie:** PDN benut waar mogelijk ESG-factoren in het beheer en voor de beoordeling van beleggingen. ESG staat voor Environment (omgeving/ milieu), Social (sociaal) en Governance (ondernemingsbestuur).

Een minimaal niveau op het gebied van ESG is nodig om het bestaansrecht van een bedrijf of belegging te waarborgen.

- **Engagement & Corporate Governance:** hierbij worden bedrijven aangespoord om te zorgen voor een positieve ontwikkeling op het gebied van maatschappelijke (duurzaamheids)vraagstukken. Ook worden bredere engagementtrajecten opgestart om hele sectoren aan te spreken. PDN stemt conform zijn stembeleid bij Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Dit gebeurt op de Algemene en Buitengewone Vergaderingen van Aandeelhouders van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland.

Belanghebbenden

Voor PDN is van belang dat duurzaamheid bijdraagt aan het vormen van een duurzame toekomst voor alle interne en externe belanghebbenden. PDN speelt een belangrijke maatschappelijke rol in de samenleving. Het bestuur stelt om deze reden dan ook informatie beschikbaar over het Duurzaamheidsbeleid en de realisatie daarvan, aan de belanghebbenden. Het bestuur neemt hun belangen zeer serieus en zet zich in om duurzaamheid te stimuleren. Naast de maatschappij in brede zin waar we onlosmakelijk deel van uitmaken, maken we onderscheid naar de volgende groepen belanghebbenden.

De verschillende belanghebbenden van PDN zijn divers en kennen een veelheid aan belangen en prioriteiten. Maar de strategische visie gericht op duurzaamheid is als rode draad bij alle belanghebbenden zichtbaar.

Onze deelnemers

De deelnemers zijn voor PDN het allerbelangrijkst. PDN bestaat voor en door de deelnemers. De deelnemers onderschrijven de visie van PDN op het vlak van duurzaamheid. Voor de deelnemers is een actieve houding ten aanzien van impact investing een belangrijk uitgangspunt binnen het beleid van PDN.

Wat vinden onze deelnemers?

In oktober 2019 heeft PDN een risicobereidheidsonderzoek uitgevoerd onder de deelnemers. Daarbij is ook gekeken hoe duurzaamheid leeft onder de deelnemers. Onderstaand zijn de belangrijkste uitkomsten opgenomen.

Een grote meerderheid van de deelnemers vindt het een verantwoordelijkheid van PDN om bij beleggingen rekening te houden met de impact op mens en milieu.

Een meerderheid wil niet dat dit ten koste gaat van de rendementen van PDN noch de risico's mag vergroten.

Ruim een derde deel van de deelnemers weet niet dat PDN aan duurzaam beleggen doet.

De gevolgen van duurzaam beleggen op rendementen en risico's zijn onduidelijk voor deelnemers

PDN evalueert de uitkomsten van dit onderzoek in 2020, en waar nodig verfijnt PDN het beleid en communicatie hierop.

De werkgevers

PDN is het ondernemingspensioenfonds van DSM en van daarmee gelieerde ondernemingen. DSM zet in op duurzaamheid en heeft dit als strategisch kernpunt in de bedrijfsstrategie benoemd. Uiteraard is PDN een volledig onafhankelijke stichting. Maar DSM streeft naar inbedding van duurzaamheid in de bedrijfsvoering en spreekt hier eigen leveranciers op aan. PDN, als ondernemingspensioenfonds, onderschrijft het belang om de dialoog op te zoeken over duurzaamheid. Engagement en corporate governance, zoals PDN deze uitvoert binnen de fondseigen visie op duurzaamheid, zijn dan ook belangrijke uitgangspunten voor de werkgevers.

Overheid en toezichthouders

De overheid en toezichthouders maken zich sterk voor financiële stabiliteit en het bijdragen aan duurzame welvaart in Nederland. Overheid en toezichthouders integreren en verankeren duurzaamheid zo veel mogelijk in de taakuitoefening en bedrijfsvoering. De Nederlandsche Bank (DNB) richt zich op verdere integratie van duurzaamheid in haar kerntaken, duurzame bedrijfsvoering, duurzaam sociaal beleid, integriteit en compliance en maatschappelijke betrokkenheid. De toezichthouder kijkt vanuit deze overtuiging ook naar de wijze waarop PDN duurzaamheid in de bedrijfsvoering heeft verankerd. Daarmee is ESG-integratie in de bedrijfsvoering van PDN een belangrijke overweging in het toezicht van DNB op PDN.

Financiële instellingen, leveranciers en DSM Pension Services

PDN belegt in een wereldwijd gespreide beleggingsportefeuille en in beleggingsfondsen. Daarbij bestaat een directe verbintenis met financiële instellingen. PDN hecht eraan dat deze financiële instellingen duurzaamheid hoog in het vaandel hebben staan. Daarnaast kent PDN samenwerkingsverbanden met leveranciers waarbij duurzaamheid een belangrijk selectie criterium vormt. Gelet op de omvang van de beleggingsportefeuille van PDN hebben de financiële instellingen en leveranciers belang om zaken te kunnen doen met PDN. Dat kan alleen als aan de duurzaamheidsvisie van PDN wordt voldaan. Voor de financiële instellingen en leveranciers is daarmee dan ook het uitgangspunt van uitsluitingen, zoals PDN dit invult, zwaarwegend. Het niet voldoen aan specifieke criteria kan namelijk gevolgen hebben voor de samenwerking met PDN.

Media en belangenorganisaties

Media en belangenorganisaties spelen een prominente rol als het gaat om beheer en rapportage op het gebied van duurzaamheid. De afgelopen jaren was er een grote betrokkenheid van media en belangenorganisaties, op het gebied van aard en inhoud. Zo leggen media en belangenorganisaties nadruk op het kritisch bekijken van de wijze waarop organisaties duurzaamheid inbedden in het beleid en de duurzaamheidskaders implementeren. Om naar de media en belangenorganisaties als belanghebbenden inzichten te verschaffen is transparantie van belang.

Prestatie indicatoren

PDN meet de voortgang op de voornoemde duurzaamheidsterreinen. Om deze meting objectief te kunnen vormgeven zijn per duurzaamheidsterrein een aantal prestatie-indicatoren afgeleid. We streven ernaar onze duurzaamheidsprestaties voortdurend te verbeteren. De volgende hoofdstukken gaan in op de verschillende duurzaamheidsterreinen van PDN en de meest recente scores op de prestatie indicatoren. Daarmee wordt inzichtelijk wat we over 2019 op het gebied van duurzaamheid hebben gerealiseerd.

3. Uitsluitingen

PDN belegt op een dusdanige wijze dat de beleggingen een afspiegeling zijn van de eigen normen en waarden. Bedrijven die gedrag vertonen dat niet verenigbaar is met de 10 principes van het Verenigde Naties (VN) Global Compact worden uitgesloten van belegging. De 10 principes van de VN Global Compact zijn afgeleid uit vier internationale verdragen en verklaringen:

- de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens;
- de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) Verklaring over de Fundamentele Principes en Rechten op het Werk;
- de Verklaring van Rio de Janeiro inzake Milieu en Ontwikkeling;
- het Verdrag van de Verenigde Naties tegen Corruptie.

Mensenrechten

1. Bedrijven moeten de bescherming van Internationaal uitgevaardigde mensenrechten ondersteunen en respecteren, en
2. ervoor zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan mensenrechtenschendingen.

Arbeidsrechten

3. Bedrijven moeten de vrijheid van vakvereniging erkennen en het recht op collectieve onderhandelingen handhaven, evenals
4. het uitbannen van alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid;
5. de effectieve afschaffing van kinderarbeid;
6. de bestrijding van discriminatie in arbeid en beroep.

Milieu

7. Bedrijven moeten voorzorgsmaatregelen treffen bij het belasten van het milieu;
8. initiatieven ondernemen om een groter milieubewustzijn te bevorderen, en
9. de ontwikkeling en de verspreiding van milieuvriendelijke technologieën stimuleren.

Anti-corruptie

10. Bedrijven moeten elke vorm van corruptie tegengaan, inclusief afpersing en omkoping.

Naast de uitsluitingen gebaseerd op gedragingen die niet verenigbaar zijn met normen en waarden van PDN, sluit PDN ook bedrijven uit die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens zoals clustermunities, landmijnen, chemische of biologische wapens, verarmd uraniummunitie, witte fosfor munitie en nucleaire wapens. Naast de producenten van deze wapens worden ook leveranciers met een product dat van vitaal belang is voor de productie van deze wapens (key-suppliers), uitgesloten van belegging. Landen die zich niet houden aan internationale verdragen of waarop een sanctie van de VN, EU of Nederland rust, worden ook uitgesloten van belegging. Hierbij gaat het voornamelijk om vraagstukken omtrent mensenrechten, wapenproliferatie en democratische rechten.

DPS als beheerder maakt gebruik van de screenings- en research capaciteiten van Sustainalytics. Deze adviesorganisatie houdt zich actief bezig met wereldwijd onderzoek naar maatschappelijke thema's en voert analyses uit op het gebied van duurzaamheid ten aanzien van beleggingsportefeuilles. Daarbij wordt een gestructureerde en binnen de pensioensector geaccepteerde aanpak gevolgd.

Voorafgaand aan een belegging in zakelijke waarden wordt deze transactie getoetst met de research tools van Sustainalytics. Daarnaast wordt de beleggingsportefeuille op kwartaalbasis achteraf getoetst of alle beleggingen voldoen aan de uitsluitingscriteria van het fonds. Het staat DSM Pension Services, onze uitvoerder, vrij additionele bedrijven uit te sluiten op basis van duurzaamheidsoverwegingen.

De beleggingen van de externe mandaat managers zijn volledig transparant en worden op kwartaalbasis door DPS gescreend op de door PDN vastgelegde duurzaamheidscriteria. Beleggingen die niet voldoen aan de uitsluitingscriteria van het fonds worden verkocht door de externe managers.

Prestatie indicatoren

Als gevolg van dit uitsluitingenbeleid is in 2019 binnen de Europese obligatieportefeuilles circa 0,4% verkocht. PDN sluit ultimo 2019 in totaal 94 bedrijven en 13 landen van het beleggingsuniversum uit. Dit zijn 20 bedrijven meer en evenveel landen in vergelijking met ultimo 2018. Bij Europese aandelen droeg het uitsluiten van landen en bedrijven negatief bij met -0,24% in relatieve termen, binnen de Amerikaanse aandelen was dit 0,27% positief.

KPI	Omschrijving	Manier van meten	Bron	Norm	Realisatie
Aantal uitsluitingen (bedrijven)	Het fonds sluit bedrijven uit in overeenstemming met zijn uitsluitingenbeleid en wet- en regelgeving. De screening vindt op kwartaalbasis plaats. DPS heeft twee firma's additioneel uitgesloten.	Het aantal individuele bedrijven die zijn uitgesloten van belegging op basis van de portefeuille en benchmarkstanden per oktober 2019.	Sustainalytics & DPS	Beleggingen in bedrijven die niet voldoen aan de criteria van PDN zitten niet in de beleggingsportefeuille.	✓
Aantal uitsluitingen (landen)	Het fonds sluit landen uit in overeenstemming met zijn uitsluitingenbeleid en wet- en regelgeving.	Het aantal landen dat is uitgesloten van belegging per jaareinde 2019.	Sustainalytics	Beleggingen in bedrijven die niet voldoen aan de criteria van PDN zitten niet in de beleggingsportefeuille.	✓

4. Impact investment

Beleggingskansen die ook maatschappelijke en milieuproblemen helpen oplossen, zoals armoede in ontwikkelingslanden en klimaatverandering, zijn zeer belangrijk voor PDN. Zo is een deel van de portefeuille van PDN belegd in microkredieten, (sociale) infrastructuurprojecten en duurzame energie. PDN classificeert deze Impact Investments expliciet naar de 17 Sustainable Development Goals (duurzame ontwikkelingsdoelstellingen) van de VN. Deze 17 doelen zijn:

1. Beëindig armoede overal en in al haar vormen.
2. Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw.
3. Verzeker een goede gezondheid en promoot welvaart voor alle leeftijden.
4. Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen.
5. Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes.
6. Verzeker toegang en duurzaam beheer van water en sanitatie voor iedereen.
7. Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen.
8. Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen.
9. Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie.
10. Dring ongelijkheid in en tussen landen terug.
11. Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam.
12. Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen.
13. Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden.
14. Behoud en maak duurzaam gebruik van de oceanen, de zeeën en de maritieme hulpbronnen.
15. Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van ecosystemen, beheer bossen duurzaam, bestrijd woestijnvorming en landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe.

16. Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en creëer op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en open instellingen.
17. Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling.

Prestatie indicatoren

Er zijn twee manieren waarop PDN momenteel in Impact Investments belegt, via fondsen of via individuele effecten. Voorbeelden van fondsen zijn infrastructuur- of zorgvastgoedbeleggingsfondsen zoals de Actiam Institutional Microfinance fondsen die als doel hebben om micro-financieringen te verstrekken aan kleine ondernemers in ontwikkelingslanden. Een ander voorbeeld zijn de fondsen van Glenmont die beleggen in duurzame energie. Voor het eerst dit jaar zijn de Impact Investments ook gekoppeld aan de Sustainable Development Goals van de VN waar deze aan bijdragen.

Belegging	Strategie	Sustainable Development Goal Bijdrage
Actiam I	Microkredieten	1.4: Er tegen 2030 voor zorgen dat alle mannen en vrouwen, in het bijzonder de armen en de kwetsbaren, gelijke rechten hebben op economische middelen, alsook toegang tot basisdiensten, eigenaarschap en controle over land en andere vormen van eigendom, nalatenschap, natuurlijke hulpbronnen, gepaste nieuwe technologie en financiële diensten, met inbegrip van microfinanciering.
Actiam III	Microkredieten	
Glenmont I	Duurzame energie	7.2 Tegen 2030 in aanzienlijke mate het aandeel hernieuwbare energie in de globale energiemix verhogen.
Glenmont II	Duurzame energie	
EQUITIX	Duurzame energie	
DIF RE	Duurzame energie	
Northern Horizon	Ouderen zorgvastgoed	11.1 Tegen 2030 voor iedereen toegang voorzien tot adequate, veilige en betaalbare huisvesting en basisdiensten, en sloppenwijken verbeteren.
Safeharbor (ESHF)	Studentenwoningen	n.v.t.
Safeharbor II (ESHF II)	Studentenwoningen	

Bepaalde individuele effecten worden ook aangemerkt als Impact Investments als er een helder verband is tussen de cashflows van de onderneming en de 17 Sustainable Development Goals van de VN. Een voorbeeld van een individuele impact investment is bijvoorbeeld de lening aan de Wereld Bank. PDN heeft geld geleend aan de Wereld Bank in de vorm van een Sustainable Development Bond (duurzame ontwikkelingslening). Het geleende geld wordt gebruikt voor het financieren van projecten in ontwikkelingslanden die bijdragen aan schoon drinkwater en sanitair (SDG 6), en het beschermen van het leven in het water (SDG 14). Het geëmitteerde bedrag aan fondsen met een impact bedroeg ultimo 2019 3,0% van het totaal belegd vermogen (3,3% in 2018), komend van een niveau van 1,8% in 2015. Deze afname komt door de afbouw van sommige beleggingen gedurende 2019. In termen van geëmitteerd vermogen was dit €223 mln per ultimo 2019, een afname van €3 mln ten opzichte van ultimo 2018 (€226 mln).

KPI	Omschrijving	Manier van meten	Bron	Norm	Realisatie
Impact Investments	Het fonds merkt fondsbeleggingen met een duidelijke maatschappelijke rol aan als impact investments.	Hoogste van marktwaarde of commitment (contractuele toezegging) aan impact investments, in miljoenen euro's.	Financiële administratie	Impact investments worden aangehouden in de beleggingsportefeuille, wanneer als zodanig aangemerkt door DPS	✓

5. Transparantie

Om transparant te zijn over het beleid en de uitvoering, publiceren we op de website op jaarbasis een overzicht van de totale beleggingsportefeuille. Daarnaast brengt PDN jaarlijks een duurzaamheidsverslag uit waarin wordt uitgelegd hoe in het betreffende jaar met duurzaamheid is omgegaan. De uitkomsten van het stemgedrag op aandeelhoudersvergaderingen is ook op de website te zien. Ook zijn er regelmatig items in PDN Magazine en op de website te vinden over het duurzaamheidsbeleid van PDN. Tevens maakt PDN via dit verslag inzichtelijk hoeveel vermogen in Nederland wordt belegd.

PDN heeft samen met andere pensioenfondsen, vakbonden, niet-gouvernementele organisaties (NGO's) en de overheid het sector convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB) ondertekend. In het IMVB-convenant zijn afspraken gemaakt over de inbedding van de OESO-richtlijnen en VN Guiding Principles in het beleid van pensioenfondsen, de uitbesteding aan externe dienstverleners en de monitoring en rapportage door pensioenfondsen daarover. Vanaf het boekjaar 2020 zal PDN rapporteren over de vooruitgang van de implementatie van het convenant.

Beleggen in Nederland

Het totaal belegd vermogen van PDN bedroeg per ultimo 2019 €7.513 mln. Van dit bedrag was 18,3% van het belegd in Nederland, in totaal ruim €1,3 miljard. Ongeveer 88% daarvan is belegd in Nederlandse staatsobligaties en Nederlandse hypotheek. De Nederlandse economie vertegenwoordigt circa 1% van de wereldeconomie.

KPI	Omschrijving	Manier van meten	Bron	Norm	Realisatie
Totaal belegd vermogen	Het duurzaamheidsbeleid is van toepassing op alle beleggingen van het fonds.	Totaal belegd vermogen in miljoenen euro's.	Financiële administratie	In het jaarlijkse Beleggingsplan wordt duurzaamheid als criterium opgenomen en in de uitvoering van daadwerkelijk beheer meegenomen.	✓
Vermogen belegd in Nederland	Het fonds is transparant waarin het belegt.	Vermogen belegd in Nederland, in miljoenen euro's.	Financiële administratie	Alle beleggingen worden op de website gerapporteerd.	✓

6. ESG-integratie

Duurzaamheid in de vorm van Environment (omgeving/milieu), Social (sociaal) en Governance (ondernemingsbestuur) (ESG) aspecten wordt meegenomen bij investeringsbeslissingen in diverse mandaten. De manier waarop maatschappelijke thema's in de vorm van ESG een plek krijgen in de beleggingsbeslissingen verschilt per beleggingscategorie en mandaat.

ESG-integratie door DPS

DPS als beheerder maakt gebruik van de ESG-research van o.a. Bloomberg, Sustainalytics, banken en NGO's. Binnen alle door DPS beheerde mandaten worden ESG-factoren toegepast.

Vastrentende waarden

Ultimo 2019 werd 54% van het vermogen van PDN belegd in vastrentende waarden. Daaronder vallen ook leningen aan overheden en bedrijven in de vorm van staatsobligaties en bedrijfsobligaties.

Ongeveer 34% van de portefeuille is belegd in staatsobligaties en supranationals, terwijl circa 17% van het vermogen van PDN is belegd in credits. PDN heeft inzicht in relevante duurzaamheidskwesties die zich voordoen binnen de landen en bedrijven waarvan schuldpapier wordt aangehouden.

De ervaring leert dat de relevantie van duurzame thema's op de beleggingen per categorie aanzienlijk kan verschillen. Een thema kan de koersontwikkeling van een aandeel beïnvloeden en tegelijkertijd amper effect hebben op de kredietwaardigheid van het bedrijf. Toch kunnen duurzaamheidsthema's ook specifiek voor bedrijfsobligaties relevant zijn. PDN spant zich in om de thema's verder te integreren in het beleggingsproces bij aandelen en bedrijfsobligaties en de kruisverbanden inzichtelijk te maken.

Carbon Footprint Meting & Reductie Target

Onder de Environment factor schaaft PDN onder andere zijn CO2 beleid. PDN laat zijn Amerikaanse en Europese aandelenportefeuilles screenen op hun CO2-emissie. De Amerikaanse aandelenportefeuille liet ultimo 2019 een CO2 intensiteit optekenen van 164,0¹ (189,9 in 2018). De Europese aandelenportefeuille liet een CO2 intensiteit zien van 145,2 (157,3 in 2018). De getoonde uitstootniveaus zijn gemeten per ton CO2, per miljoen dollar omzet, oftewel CO2-intensiteit. De onderliggende CO2-intensiteitsdata per bedrijf is constant gehouden met als meest recente peildatum ultimo 2016, portefeuillegewichten zijn per ultimo 2019. Deze emissiecijfers zijn Scope 1- en 2-emissies zoals gedefinieerd in het Greenhouse Gas (GHG) Protocol. Scope 1-emissies zijn netto emissies die vrijkomen binnen de bedrijfsvoering. Scope 2-emissies is netto ingekochte energie. Scope 3-emissies is de indirecte netto uitstoot die niet toe te rekenen is aan scope 2. Hieronder valt bijvoorbeeld het eindgebruik van producten of emissies van toeleveranciers. Scope 3-emissiecijfers zijn momenteel zeer onbetrouwbaar en worden daarom ook niet gerapporteerd.

In dit duurzaamheidsverslag rapporteren we op basis van de bovengenoemde scopes. Waar mogelijk wordt door bedrijven zelf gepubliceerde data gebruikt. Waar dit niet het geval is, wordt een modelmatige inschatting gemaakt door Sustainalytics.

Sinds 2018 heeft PDN zich door ondertekening van de VN Montreal Pledge gecommitteerd om de CO2-intensiteit van de portefeuille op jaarbasis te meten en rapporteren. Dat doet PDN niet alleen als blijk van zijn ambities maar ook om andere beleggers aan te sporen transparant te zijn over hun effect op het klimaat.

PDN zal niet alleen zijn CO2-intensiteit publiceren maar heeft eind 2018 ook besloten om de CO2-intensiteit van de Europese en Amerikaanse aandelenportefeuilles die door DPS worden beheerd, met 20% terug te brengen ten opzichte van de nulmeting per jaareinde 2017. PDN verwacht deze reductie uiterlijk eind 2020 te hebben gerealiseerd. De target voor Europese aandelen is 140 en voor Amerikaanse aandelen 155.

KPI	Omschrijving	Manier van meten	Bron	Norm	Realisatie
Carbon Footprint meting	Het fonds meet en publiceert de CO2-intensiteit van zijn Europese en Amerikaanse aandelenportefeuilles per 31-12-2019.	De CO2-intensiteit van de portefeuille. De CO2-intensiteit is de hoeveelheid uitstoot (in tonnen) per miljoen omzet. Scope 1 en 2 emissies worden gebruikt.	Sustainalytics & DPS	De CO2-voetafdruk van beleggingsportefeuille is eind 2020 conform de daarvoor gestelde targets van 140 voor Europese aandelen en 155 voor Amerikaanse aandelen.	15,7% (US) en 17,3% (Europa) reductie eind 2019 t.o.v. de benchmark ultimo 2017

¹ CO2-intensiteit is de uitstoot van CO2 en equivalente gassen in tonnen per miljoen dollar omzet van de bedrijven waarin PDN belegt is

7. Engagement en corporate governance

Wereldwijd belegt PDN in meer dan 4.000 beursgenoteerde bedrijven. Om de kansen en risico's van deze bedrijven goed te kennen, is een voortdurende screening en analyse van belang. Wanneer er aanwijzingen zijn dat een bedrijf onverantwoord onderneemt, bestaan verschillende mogelijkheden waarop PDN zijn invloed kan doen gelden. Zo stemt PDN actief op aandeelhoudersvergaderingen van Nederlandse bedrijven. Mochten deze steminitiatieven geen effect hebben, dan heeft PDN nog de mogelijkheid om de belangen in de betreffende bedrijven af te stoten of een engagement-traject te volgen.

Aan beleggingen in beursgenoteerde aandelen zijn managementrisico's verbonden. Dit zijn risico's als gevolg van verkeerde beslissingen of onjuist beleid door het bedrijfsbestuur. Het beleid van PDN voor goed bestuur is erop gericht om onze belangen als aandeelhouder te beschermen en invulling te geven aan onze verantwoordelijkheid als aandeelhouder.

PDN belegt in veel ondernemingen. Het is niet mogelijk om altijd bij die aandeelhoudersvergaderingen aanwezig te zijn. Om toch een stem uit te brengen wordt dit vanuit kosten- en capaciteitsoverwegingen op afstand gedaan (proxy voting). PDN stemt enkel op Nederlandse aandeelhoudersvergaderingen.

Voor het uitoefenen van het stemrecht wordt gebruik gemaakt van de diensten van het gerenommeerde Institutional Shareholders Services (ISS). Als institutionele belegger leeft PDN de Nederlandse Corporate Governance Code na. Deze bevat principes en bepalingen over goed bedrijfsbestuur. PDN heeft ook engagement hoog in het vaandel staan. Hierbij wordt met bedrijven, die gedrag vertonen dat niet in lijn ligt met de principes van de UN Global Compact, een traject van intensieve dialoog gestart. ISS heeft in naam van PDN 17 vergaderingen bijgewoond en 184 stemmingen verricht.

Sinds Q4 2018 heeft PDN een actief engagementprogramma dat probeert om bedrijven aan te sporen een positieve ontwikkeling op het gebied van maatschappelijke (duurzaamheids) vraagstukken te bewerkstelligen. Dit gebeurt op twee manieren: proactief en reactief. PDN heeft het voeren van engagement uitbesteed aan BMO GAM. BMO treedt namens meerdere institutionele beleggers als engagementpartij op. Het engagementprogramma van PDN vindt plaats over de Europese en Amerikaanse aandelen en bedrijfsobligatie holdings.

Bij proactief engagen wordt thematisch getracht om meerdere bedrijven (veelal sector breed) tegelijk aan te sporen tot verdere verbetering. Gedacht kan worden aan bijvoorbeeld sectorinitiatieven inzake kindarbeid, conflictmineralen of CO₂-uitstoot. Vaak wordt voor een dergelijk engagementprogramma meerdere jaren uitgetrokken.

Reactief engagement wordt geïnitieerd nadat significante misdragingen van een bedrijf aan het licht komen. Deze misdragingen zijn toe te schrijven aan gedragingen die in strijd handelen met de 10 principes van de VN Global Compact. Bij dergelijke incidenten probeert engagement te voorkomen dat een dergelijk incident nogmaals plaatsvindt of nieuwe misstanden veroorzaakt worden, door middel van het verlangen van betere risicomanagementprocedures of proceswijzigingen binnen een bedrijf.

Over 2019 heeft BMO Binnen de aandelenportefeuille 90 ondernemingen in 10 landen aangesproken, wat 48 keer een positieve verandering heeft opgeleverd. Binnen de bedrijfsobligatieportefeuilles is met 70 ondernemingen in 13 landen dialoog gevoerd, wat in 52 gevallen tot positieve verandering heeft geleid. Naast bedrijfsspecifieke engagements heeft BMO de volgende thematische engagements gevoerd: diversiteit van Raden van Bestuur, evenwichtig beloningsbeleid, auditor accountability, environmental en sociale factoren van klimaatrisico, en Accountability van Raden van Bestuur.

KPI	Omschrijving	Manier van meten	Bron	Norm	Realisatie
Aantal aandeelhouders-vergaderingen gestemd	Het fonds stemt conform zijn Corporate Governance en stembeleid en biedt hierin transparantie.	Aantal aandeelhouders-vergaderingen gestemd.	ISS	Het stembeleid wordt jaarlijks op de website geplaatst	✓
Uitgebrachte stemmen	Het fonds stemt conform zijn Corporate Governance en stembeleid en biedt hierin transparantie. Er wordt enkel in Nederland gestemd.	Het totaal aantal voorstellen waar het fonds op heeft gestemd.	ISS	Gestemd wordt op alle vergaderingen van Nederlandse ondernemingen	✓
Aantal Engagements	Het fonds voert actief en reactief engagement over de Europese en Amerikaanse aandelenportefeuilles en de Europese bedrijfsobligaties	Aantal Engagements	BMO	Aantal Engagements	✓

8. Reporting principes

We hebben de relevante best practice-standaarden en richtlijnen gevolgd om de prestaties van verantwoord beleggen die in dit rapport worden behandeld, samen te vatten. De CO2-emissiegegevens worden gepresenteerd volgens het GHG Protocol (World Business Council for sustainable development / WRI), welke drie niveaus heeft gedefinieerd voor GHG accounting en rapportagedoeleinden.

9. Vooruitblik 2020

In 2019 deed PDN de eerste ervaringen op met engagement en besteedde veel tijd aan het formuleren van beleid ten aanzien van Sustainable Development Goals en het implementeren van de Carbon Footprint reductie.

Voor 2020 zal PDN onderzoeken of het huidige stembeleid uitgebreid dient te worden met internationale aandelenparticipaties en of hierbij expliciet duurzaamheidsvraagstukken meegenomen moeten worden.

Daarnaast zal PDN zich in 2020 ook bezighouden met de implementatie van het IMVB-convenant en EU initiatieven op het gebied van duurzaamheid zoals bijvoorbeeld de EU Taxonomy en EU Green Bond Standard.

Het werk om risico's op het gebied van duurzaamheid in liquide en niet beursgenoteerde beleggingen te herkennen en beheersen, wordt voortgezet. Daarnaast zet PDN zich ook in om met meerdere partijen samen te werken om duurzaamheid op al zijn raakvlakken te bevorderen.

10. Scope en kengetallen

De kerndoelstelling van het duurzaamheidsverslag is het transparant communiceren van de uitkomsten van het gevoerde duurzaamheidsbeleid van PDN. Het duurzaamheidsbeleid van PDN is van toepassing op het totale belegd vermogen. Het duurzaamheidsbeleid is van toepassing op alle beleggingen.

PDN heeft Ernst & Young Accountants LLP de opdracht verstrekt om de resultaten van de geselecteerde KPI's inzake duurzaamheid te beoordelen. Het door hen afgegeven assurance-rapport is toegevoegd aan dit verslag.

De onderstaande tabel vat de hoofdpunten van het beleid samen, toont de bijbehorende kengetallen, de bron van deze kengetallen en Key Performance Indicators (KPI's).

KPI	Omschrijving	Manier van meten	Bron	Resultaat	Pagina
Totaal belegd vermogen	Het duurzaamheidsbeleid is van toepassing op alle beleggingen van het fonds.	Totaal belegd vermogen in miljoenen euro's.	Financiële administratie	€7.513 mln	5
Vermogen belegd in Nederland	Het fonds is transparant waarin het belegt.	Vermogen belegd in Nederland, in miljoenen euro's.	Financiële administratie	€1.372 mln	13
Impact Investments	Het fonds merkt fondsbeleggingen met een duidelijke maatschappelijke rol aan als impact investments.	Hoogste van marktwaarde of commitment (contractuele toezegging) aan impact investments, in miljoenen euro's.	Financiële administratie	€223 mln	10-11
Aantal aandeelhouders vergaderingen gestemd	Het fonds stemt conform zijn Corporate Governance en stem-beleid en biedt hierin transparantie.	Aantal aandeelhouders-vergaderingen gestemd.	ISS	17	14-15
Uitgebrachte stemmen	Het fonds stemt conform zijn Corporate Governance en stem-beleid en biedt hierin transparantie. Er wordt enkel in Nederland gestemd.	Het totaal aantal voorstellen waar het fonds op heeft gestemd.	ISS	184	14-15
Aantal uitsluitingen (bedrijven)	Het fonds sluit bedrijven uit in overeenstemming met zijn uitsluitingenbeleid en wet- en regelgeving. De screening vindt op kwartaalbasis plaats. DPS heeft twee firma's additioneel uitgesloten.	Het aantal individuele bedrijven die zijn uitgesloten van belegging op basis van de portefeuille en benchmark standen per oktober 2019.	Sustainalytics & DPS	94	9-10
Aantal uitsluitingen (landen)	Het fonds sluit landen uit in overeenstemming met zijn uitsluitingenbeleid en wet- en regelgeving.	Het aantal landen dat is uitgesloten van belegging per jaareinde 2019.	Sustainalytics	13	9-10
Carbon Footprint meting	Het fonds meet en publiceert de CO2-intensiteit van zijn Europese en Amerikaanse aandelenportefeuilles en benchmarks per 31-12-2019.	De CO2-intensiteit van de portefeuille. De CO2-intensiteit is de hoeveelheid uitstoot (in tonnen) per miljoen omzet. Scope 1 en 2 emissies worden gebruikt.	Sustainalytics & DPS	145,2 (Europa)/ 164,0 (Amerika)	13
Aantal engagements	Het fonds voert actief en reactief engagement over de Europese en Amerikaanse aandelenportefeuilles en de Europese bedrijfsobligaties	Het aantal gevoerde engagements.	BMO GAM	90 (aandelen)/ 70 (bedrijfsobligaties)	14-15

11. Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland

Onze conclusie

Wij hebben een assurance-opdracht met een beperkte mate van zekerheid uitgevoerd op geselecteerde indicatoren over 2019 in het Duurzaamheidsjaarverslag 2019 van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland te Heerlen.

Op basis van de uitgevoerde werkzaamheden en de verkregen assurance-informatie en met inachtneming van de beperkingen die in de paragraaf ‘beperkingen in de reikwijdte van onze assurance-opdracht’ zijn weergegeven, is ons niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat de geselecteerde indicatoren niet, in alle van materieel belang zijnde aspecten, zijn opgesteld in overeenstemming met de rapportagecriteria zoals toegelicht in het hoofdstuk “Scope en kengetallen” van het Duurzaamheidsverslag 2019.

De geselecteerde indicatoren in het hoofdstuk “Scope en kengetallen” betreffen:

- Totaal belegd vermogen
- Vermogen belegd in Nederland
- Impact investments
- Aantal aandeelhoudersvergaderingen gestemd
- Aantal engagements (aandelen/bedrijfsobligaties)
- Uitgebrachte stemmen
- Aantal uitgesloten bedrijven
- Aantal uitgesloten landen
- Carbon footprint (tCO₂e/mln USD) Europa
- Carbon footprint (tCO₂e/mln USD) Amerika

Basis voor onze conclusie

Wij hebben onze assurance-opdracht met een beperkte mate van zekerheid uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder de Nederlandse Standaard 3000A ‘Assurance-opdrachten anders dan opdrachten tot controle of beoordeling van historisch financiële informatie (attest-opdrachten)’. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie ‘Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht van de geselecteerde indicatoren’.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland zoals vereist in de ‘Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten’ (ViO) en andere relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Dit houdt onder meer in dat wij geen activiteiten ondernemen die conflicterend kunnen zijn met onze onafhankelijke assurance-opdracht. Daarnaast hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor onze conclusie.

Rapportagecriteria

De geselecteerde indicatoren dienen gelezen en begrepen te worden samen met de rapportagecriteria. Stichting Pensioenfonds DSM Nederland is verantwoordelijk voor het selecteren en toepassen van deze rapportagecriteria, rekening houdend met de van toepassing zijnde wet- en regelgeving met betrekking tot verslaggeving.

De gehanteerde rapportagecriteria voor het opstellen van de geselecteerde indicatoren zijn toegelicht in het hoofdstuk “Scope en kengetallen” van het Duurzaamheidsverslag 2019.

Het ontbreken van gevestigde praktijken ter beoordeling en meting van duurzaamheidsinformatie biedt de mogelijkheid verscheidene, acceptabele meettechnieken toe te passen. Hierdoor kan de vergelijkbaarheid tussen entiteiten onderling en in de tijd beïnvloed worden.

Beperkingen in de reikwijdte van onze assurance-opdracht

Onze assurance-opdracht is beperkt tot de geselecteerde indicatoren. We hebben geen assurance-werkzaamheden uitgevoerd voor andere informatie in het Duurzaamheidsverslag 2019 in het kader van deze opdracht.

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de geselecteerde indicatoren

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de geselecteerde indicatoren in overeenstemming met de rapportagecriteria, inclusief het identificeren van belanghebbenden en het toepasbaar zijn van de gehanteerde criteria voor de doelstellingen van de belanghebbenden. De door het bestuur gemaakte keuzes ten aanzien van de reikwijdte van de geselecteerde indicatoren en het verslaggevingsbeleid zijn uiteengezet in hoofdstuk “Scope en kengetallen” in het Duurzaamheidsverslag 2019.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opstellen van de geselecteerde indicatoren mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht van de geselecteerde indicatoren

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een assurance-opdracht met beperkte mate van zekerheid dat wij daarmee voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor de door ons af te geven conclusie.

De werkzaamheden die worden verricht bij het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid zijn gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van informatie en variëren in aard en timing van, en zijn geringer in omvang, dan die bij een assurance-opdracht gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid. De mate van zekerheid die wordt verkregen bij een beperkte mate van zekerheid is daarom aanzienlijk lager dan de zekerheid die wordt verkregen bij een redelijke mate van zekerheid.

Wij passen de Nadere voorschriften kwaliteitssystemen (NVKS) toe. Op grond daarvan beschikken wij over een samenhangend stelsel van kwaliteitsbeheersing inclusief vastgelegde richtlijnen en procedures inzake de naleving van ethische voorschriften, professionele standaarden en andere relevante wet- en regelgeving.

Wij hebben deze assurance-opdracht professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse Standaard 3000A, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

De werkzaamheden van onze assurance-opdracht met een beperkte mate van zekerheid bestonden onder andere uit:

- Het uitvoeren van een omgevingsanalyse en het verkrijgen van inzicht in de relevante maatschappelijke thema's en kwesties en de kenmerken van de entiteit voor zover relevant voor de geselecteerde indicatoren.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte rapportagecriteria, de consistente toepassing hiervan en de toelichtingen die daarover in het Duurzaamheidsverslag 2019 staan.
- Het verkrijgen van inzicht in de verslaggevingsprocessen die ten grondslag liggen aan de geselecteerde indicatoren, inclusief het op hoofdlijnen kennis nemen van de interne beheersingsmaatregelen, voor zover relevant voor onze assurance-opdracht.
- Het identificeren van gebieden in de geselecteerde indicatoren met een hoger risico op misleidende of onevenwichtige informatie of afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude. Het op basis van deze risico-inschatting bepalen en uitvoeren van verdere werkzaamheden gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van de geselecteerde indicatoren. Deze verdere werkzaamheden bestonden onder meer uit:
 - Het afnemen van interviews met relevante medewerkers verantwoordelijk voor het aanleveren van de informatie, het uitvoeren van interne controles en de consolidatie van de informatie voor de geselecteerde indicatoren.
 - Het verkrijgen van assurance-informatie dat de geselecteerde indicatoren aansluiten op de onderliggende administraties van de entiteit.

- Het op basis van beperkte deelwaarnemingen beoordelen van relevante interne en externe documentatie; en
- Het analytisch evalueren van data en trends.
- Het evalueren van de consistentie van de geselecteerde indicatoren met de informatie in het Duurzaamheidsverslag 2019 buiten de reikwijdte van onze assurance-opdracht.

Amsterdam, 20 mei 2020

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. J. Niewold RA